

**RUS VA JAHON TILSHUNOSLIGIDA METAFORA HOSIL QILUVCHI TIL
BIRLIKLARINING KOGNITIV-PRAGMATIK TADQIQI****Шукурова Зулхумор Бахтияровна¹**¹ Докторант 1 курса*Каршинского государственного университета***MAQOLA
MALUMOTI****ANNOTATSIYA:****MAQOLA TARIXI:***Received: 14.12.2024**Revised: 15.12.2024**Accepted: 16.12.2024***KALIT SO'ZLAR:***Metafora, lingvistik
universallik, ko'chma
ma'no, adabiyot,
ma'lumot, his-tuyg'ular,
yashirinlik,
kontekstuallik,
obrazlilik.*

Ushbu maqolada rus va jahon tillarida metafora yaratish masalasi, ushbu tillarda ham til darajasidagi farq ko'rib chiqiladi, shuningdek, misollar bilan metafora ma'nosi oydinlashtiriladi, turli leksik iboralar va lingvistik universalliklar solishtiriladi. Turg'un birikmalarda so'zlarning majoziy ishlatilishi haqida batafsil ma'lumot berilgan.

KIRISH. Metaforani Aristotel: “so‘z ma’nosining jinsdan turga, turdan jinsga yoxud turdan turga yoki muqobillik asosida ko‘chirilishidir”, – deb ta’riflaydi ^(1,39). Shuningdek, Aristotel “...yaxshi metaforalarni yasash – o‘xshashliklarni ilg‘ashdir”, – deb ham ta’kidlaydi ^(2, 58). Bu fikrga qo‘shilmagan ayrim olimlar (A.Richards) “har bir lison egasida metaforalarni qo‘llashga doir tajriba mavjud bo‘lishini, Aristotelning bu mahorat hammada ham mavjud bo‘lavermaydi degan fikri o‘zini oqlamasligini, inson nutqiy qobiliyatni o‘zga lison egalarining namunasi ostida egallab borishi, tabiiyki, bunda u bevosita ko‘chimlarni qo‘llash tajribasini ham o‘zlashtirib borishi haqida fikr bildirib, “metafora – hayotni idora etish san’ati” – degan bahoni beradi (3, 58).

O‘z davrida metaforani o‘rganuvchi qiyosiy nazariya J.Serl va M.Blek tomonidan tanqid qilingan edi. J.Serl metaforani ikki semantik ma’noning verbal, ya’ni metaforik ifoda va aynan bo‘lgan kontekstual qurshovning ta’sirlashuvi yoki oppozitsiyasiga bog‘liq deb

ta'kidlagan. M.Blek esa fanda birinchilardan bo'lib metaforani "qiyosni ifoda etuvchi emas, yuzaga keltiruvchi" sifatida ta'rifladi.

Bu hol ko'plab tadqiqotchilarni semantik aloqadorlik borasidagi izlanishlarga boshladi. Ular, shuningdek, metafora o'xshashlikni ochmasdan, uni yaratadi, ya'ni metafora ilgari hech kimning xayoliga kelmagan ikki buyum o'rtasidagi o'xshash jihatlarni namoyish etadi, deya ta'kidladilar.

Metaforaga bag'ishlangan an'anaviy qarashlar metaforani undagi g'oyalar almashinuviga turtki beruvchi funksiyalarni inobatga olmagan holda, shunchaki lisoniy birlik, kontekstual o'sish deb baholadi. Holbuki, fikrning o'zi metaforik xarakterga ega, u qiyos orqali yuz ochadi va tilda o'z ifodasini topadi.

Metaforaning psixolingvistik tabiatini birinchi marta o'rgangan olim I.M.Sechenov inson his-tuyg'ularining belgilarga aylanish jarayonini sof fiziologik omillar bilan dalillagan. Mavzuning mantiq, xotira, tasavvur, lisonga aloqador tomonlari esa Gregori, Rubinshteyn, Shilkov, Piaje, Feyxtvanger, Vinogradov, G.Frege, Vitgenshteyn, Gumboldt va boshqalarning tadqiqotlarida o'z ifodasini topdi.

Mavjud o'rganish aspektlari asosida tilidagi metaforalarning tahliliga bag'ishlangan tadqiqotlar amalga oshirildi. Natijada metaforani o'rganish fanlararo tizim chegarasiga kirib keldi va sekin-asta fan tilidagi metaforalarni tekshirishga qaratilgan muhim tadqiqotlar yuzaga keldi. Metafora hodisasi ko'p yillardan buyon tadqiqotchilarni qiziqtirib keladi, uning nominativ tabiati va estetik salohiyatiga e'tibor qaratiladi. Yaratilgan ko'pgina tadqiqotlar metaforologiyaning turli jihatlariga bag'ishlangan, ammo metaforaning mohiyatini tushunishda yondashuvlarning xilma-xilligi – bu hodisaning noaniq jihatlarga egaligi va uni o'rganishga hanuz ehtiyoj borligidadir. Metafora hozirgi kunda tilshunoslar, adabiyotshunoslar, kognitivistlar, neyropsixologlar va boshqa olimlarning qiziqishlarini o'ziga tortib turgan soha hisoblanadi. Bugungi kunda dunyoning ruscha, inglizcha metaforik tasvirining tavsifi uslub nuqtai nazaridan alohida elementlarni qayta qurish va nazariy tushunish darajasida amalga oshiriladi.

Poetik metaforani o'rganish muammosi ham yangi emas, ko'proq tadqiqotchilar alohida til shaxslariga murojaat qiladilar, shuning uchun metaforaning idiolekt tovushlarida ishlashi masalasi har safar yangi ko'rinishda bo'ladi. Hozirgi zamon tilshunosligida metaforik obraz tahlilida bir qancha ustuvor yo'nalishlar mavjud: kognitiv, lingvokulturologik, konseptual va boshqalar. Hozirgi kunda kognitiv rejaning aksariyat ilmiy ishlari siyosiy arboblarning lisoniy shaxsi tahlili, siyosiy metaforalar tavsifiga bag'ishlangan. Bu bo'yicha Ye.V. Budaev, N.Karaulov, Ye.S.Xrabrova, A.P.Chudinov va boshqalarning tadqiqotlari mavjud.

Kognitologiya maktabi doirasida poetik metaforani o'rganishga bag'ishlangan asarlar unchnalik ko'p emas.

Shu munosabat bilan tadqiqot T.I.Chubaeva, N.S.Trifonova, I.V.Tolochin va boshqalarning tadqiqotlari muhim hisoblanadi. Bugungi kunda metafora faoliyatining tahlil ob'ekti turli davrlardagi she'riy matnlardir. Qadimgi davrdan to hozirgi kungacha ham o'rganib kelingan. Shunga o'xshash tadqiqotlar Ye.F.Volodarskaya, Ye.X.Volodarskaya Ryadchikova ishlarida ham uchraydi, S. A. Axmadeeva, A.B.Barykin, Ye.P.Kislova, X.A.Turanina va boshqa ko'plab tilshunoslar ham metafora muammolari bilan shug'ullangan.

Metaforani fanlar kesimida o'rganish tadqiqot doirasida izlanishlarning turli sohalarida yangi bilimlar, texnologiyalar va uslublarning paydo bo'lishiga olib keldi. Oxirgi nazariyalar neyrofiziologlar, tilshunoslar va hatto fiziklar masalan, J.R.Tolkiennening neyron nazariyasining ilmiy manfaatlari va sa'y-harakatlari bilan bog'liq (6, 256)

Mazkur dissertatsiyada antropomorfik metafora kognitiv aspektda ko'rib chiqiladi: kognitiv va hissiy-baholovchi funksiyalarni bajaruvchi til shaxsi so'z birikmasining birligi sifatida qaraladi. Antropomorfik ta'rif prototiplardan biri (manba yoki maqsadli hududlar doirasi) inson tabiatini tushunish bilan bog'liq tushunchalar maydonini ifoda etish kabi metaforalarga nisbatan foydalaniladi.

F.I.Tyutchevning til shaxsini tanlash biz uchun tasodifiy emas, degan fikriga e'tibor qaratish lozim. F.I.Tyutchev ikki turdagi til shaxslarining birlashuvining ajoyib namunasi: she'riy va siyosiy matnlardir, deb ta'kidlaydi. Fyodor Tyutchevning siyosiy shaxsiyati uning lirikasida shoirona (Tyutchev – siyosatchi, asosan, harflar va jurnalistikada namoyon bo'ladi) kabi yaqqol aks etmasa-da, baribir she'riy kontekstda uning ta'sirini butunlay chiqarib bo'lmaydi. Bu xususiyat ko'plab tadqiqotchilar tomonidan qayd etildi: M.Yu.Lotman va, so'nggi yillarda F.I.Tyutchev tomonidan she'riyat tili haqida turli xil asarlar mavjud bo'lishiga qaramay D. Tilman, D.D.Sedova, Ye.S.Sklyar, M. V.Marshina, N. V. Atamanova, A. L. Golovanevsky, I.O.Klyueva, maxsus tadqiqot she'riy kognitiv metafora uning tizimli shaklida Tyutchevidistlarning nuqtai nazaridan chetda qoladi.

1930 yillarga kelib, ingliz tilshunosi A.A.Richards metaforani tashkil etuvchilarni "mazmun, mohiyat" va "qobiq, majoz (obraz)" nomlari bilan atashni taklif qildi. A.A.Richards o'z xulosalarida metaforani tilning lisoniy kombinatsiyalardan chuqurroq qatlamlarda joylashuvchi va so'zlarning negizida mavjud bo'luvchi konseptual

strukturalarning o'zaro aloqasi jarayonida yuzaga chiqadigan organik fenomen deb atadi (10, 44).

G.N.Sklyarevskaya XX asrning 60-70-yillarida metaforaning to'rt – nominativ-predmetli, formal-mantiqiy, psixologik hamda lingvistik yo'nalishda o'rganilganini ta'kidlaydi hamda ushbu izlanishlarning so'nggi yillarda o'n bitta mustaqil yo'nalishni tashkil etganini qayd etadi (7, 89).

Ushbu tasnifga qo'shimcha ravishda, metaforani badiiy-falsafiy talqin etish tarixidagi asosiy uch rivojlanish bosqichini ham ko'rsatib o'tish mumkin: 1) metaforani qiyosning alohida turi sifatida talqin qilish; 2) interaksion konsepsiya; uning vakillari lisoniy vositalardagi turli xil darajadagi ma'nolarning to'qnashuvi o'zidagi barcha ob'ektlarga yangicha nioh tashlashga imkon tug'diruvchi alohida kontekstni yuzaga keltiradi, deb hisoblaydilar; 3) «semantik burilish» konsepsiyasi, tilning madaniy landshaftini hosil qiluvchi turli "olam lisoniy manzaralari"ning to'qnashuvi natijasida yuzaga keluvchi olamni ko'rishning yangi usullari taraqqiyoti (9, 136).

Shuningdek, O.A.Svirepo metafora va uning sodir bo'lish mexanizmining asosiy uch: 1) semantik (Blek, Richards, Rotbart va b.); 2) pragmatik (Koen, Marglit, Shiblz, Lakoff va Djonson); 3) semiotik (Xenle) yo'nalishda tekshirilganligini qayd etadi.

Ta'kidlangani kabi, dunyo tilshunosligida metaforani o'rganish va tadqiq etish rus tilshunosi O.Lagutaning tasnifi asosida shunday belgilanadi: 1. Antik metaforologiya (Aristotel, Filodem, Feofrast, Sitseron, Kvintilian); 2. Medieval¹⁸ metaforologiya (Isidor Sevilskiy, Beda Dostopochtenniy, Georgiy Xirobosk, Filipp Melanxton); 3. Yangi davr metaforologiyasi; 4. XX asr metaforologiyasi: tekshirish ob'ektining yangi qirralari, chegaralarining belgilanishi kabilar.

Biroq, inson a'zolari va unga bog'liq bo'lgan boshqa hodisalar keyinchalik ko'chishga sabab bo'lishi mumkin. Masalan, ko'z dastlab insonning ko'rish a'zosini, undan keyin tabiatda uchraydigan boshqa o'xshash jismlarni ifodalay boshlagan. Urukning ko'zi, ignaning ko'zi, buloqning ko'zi va boshqalar. Antropomorfikani o'rganishga bag'ishlangan o'zbek tilidagi mazkur tadqiqotga qadar ilmiy matnlar deyarli tahlil qilinmagan. Asosan, badiiy matnlar orqali o'rganilgan. Antropomorfik metaforalar va ularning o'ziga xos xususiyatlarini to'la namoyon qilish uchun turli uslubdagi matnlarni lingvistik, sotsiolingvistik va lingvamadaniy jihatdan tahlil qilish kerak bo'ladi. Bundan tashqari,

¹⁸fr. médiéval – o'rta asrga tegishli.

qiyosiy antropomorfik metaforalardan foydalanishni o'rganish uni yaxshiroq tushunishga imkon beradi.

Metafora – bu inson va unga tegishli (xos) bo'lgan (tana a'zosi, kiyimi) predmetlar nomi asosida hosil qilingan metafora bo'lib, *oyoq, qo'l, og'iz, til, tish, quloq, yeng, yoqa* kabi leksemalar ma'nosining metaforik usulda ko'chishi (13, 88). Jumladan, Yu.M.Aleksandrova, Yu.V.Gorshunovlar J.Darrel asarlarining o'ziga xos xususiyati hayvon shohligini inson jamiyatiga o'xshatish orqali odamlarni tasvirlashning o'ziga xos xususiyatlaridan foydalanib, hayvonlarning jonli tavsiflarini berish qobiliyatiga egaligini ta'kidlaydi (14, 699).

Ular tasvirlangan antropomorfik metaforalarning umumiy fonida hayvonlarni muayyan kasb va maqomga ega bo'lgan odamlar bilan taqqoslash asosida yaratilgan inson hayotining kasbiy va ijtimoiy xususiyatlarini aks ettiruvchi hasharotlar (burga, qo'ng'iz va chivin) ekspluatatsiyasi asosida metaforalarni farqlaydi. Antropomorfik metaforalar metaforalarning eng keng tarqalgan turi deyish mumkin.

Dunyoda metaforalar faqat badiiy matnlar emas, balki boshqa sohalarda ham faol qo'llanilishi ilmiy jihatdan keng o'ranilgan. Jamiyat tomonidan tasvirlangan antropomorfik metafora va taqqoslashlar doirasi inson hayotining kasbiy xususiyatlarini aks ettiradi. Muayyan yozuvchi nazarida ishbilarmonlar, baliqchilar, jangchilar, sartaroshlar, raqqoslar, musiqachilar, qo'shiqchilar va boshqa kasb egalari va ularning vakillari ham o'xshatish obe'kti bo'lishi mumkin. Taqqoslash, odatda, hayvonning tabiiy rangiga asoslangan bo'lib, u ma'lum bir kasbning yo bir xil ish kiyimiga o'xshash yoki har qanday kasb shuningdek ijtimoiy maqomdagi odamlarning odatiy harakatlari va xatti-harakatlari kabi odatlarga o'xshaydi.

Odamlar va hayvonlar o'rtasidagi o'zaro aloqa ko'plab mualliflarning e'tiborini tortadi. Yozuvchilarning tabiiy dunyo bilan inson o'zaro munosabatlarini tasvirlashda qo'llagan sevimli stilistik metodlaridan biri antropomorfik metafora bo'lib, u inson sifatlarining hayvonlarga ko'chishiga asoslanadi. Bunda antropomorfik metaforaning kengaytirilgan talqinidan foydalanadi, bu bizga antropomorfik xususiyatlarga (tashqi ko'rinish, jismoniy xususiyatlar, xulq-atvor, xarakter xususiyatlari, fikrlash tarzi, hayot tarzi va boshqalarga bog'liq bo'lgan hayvonga insoniy fazilatlarini uzatishning turli holatlarini umumlashtirishga imkon beradi.). Antropomorf metafora zoomorf metaforaning "ko'zgudagi tasviri"dir. Hayvonlar haqida gapirganda, hayvonot dunyosining eng xilma-xil vakillari, jumladan, sut emizuvchilar, qushlar, sudralib yuruvchilar, amfibiyalar, baliqlar, hasharotlar va boshqalarni nazarda tutamiz.

Masalan jahon tilshunosligida badiiy matnlar tahliliga doir ko'plab tadqiqotlarni ta'kidlash mumkin, jumladan, tadqiqotchilar J. Darrel asarlarida metaforani tahlil qilish asosida, u yaratilgan keng ko'lamli tasvirlarga duch keladi. Darrellning antropomorfik metaforalari odatda vaziyatni, his-tuyg'ularni, tajribalarni va fantaziyalarni ifodalashda muallifning borliqqa munosabatiga asoslanadi. Ayrim tadqiqotchilar hayvonlarni ma'lum kasb egalari bilan taqqoslash asosida yaratilgan inson hayotining kasbiy va ijtimoiy xususiyatlarini aks ettiruvchi antropomorfik metaforalarni o'rgangan. Taqqoslash hayvonning tabiiy rangiga asoslangan bo'lib, u bir xil yoki ish kiyimiga yoki har qanday kasb yoki ijtimoiy maqomdagi odamlarning odatiy harakatlariga o'xshash odatlarga o'xshayd(15, 22). I.A.Arzhanova o'z maqolasida ingliz tilidagi iqtisodiy nutqda antropomorfik metaforaning vazifalariga to'xtaladi.

Uning ta'kidlashiga ko'ra, hozirgi zamon ingliz iqtisodiy nutqidagi antropomorfik metafora kabi stilistik jihatdan ta'sirchan vositalarni tadqiq etish masalalarini qamrab oladi. Nutqning kommunikativ-funksional nuqtasi bilan antropomorfik metaforalar tahlili – bu sezilarli darajada antropomorfik metaforaning asosiy vazifalari, turlari ro'yxatini kengaytirdi. Iqtisodiy tushunchalar, shuningdek, inson faoliyatining boshqa sohalariga oid tushunchalar turli ifodaviy vositalar bilan ifodalanishi mumkin va bu bir qarashda ko'rinishidan ancha ko'p sodir bo'ladi. Bu yerda eng mashhur va mahsuldor stilistik birlik metafora hisoblanadi. Metafora tufayli oddiy va murakkab iqtisodiy hodisalarni aniq va obrazli tasvirlash mumkin. Matnda metaforaning mavjudligi qabul qiluvchiga muallifning o'z lug'aviy ma'nosi bilan bog'liq bo'lmagan so'zga boshqa narsa qo'yishini tushunishga imkon beradi. Qabul qiluvchining ma'ruzachi nimani anglatishini tushunishini tasvirlash uchun quyidagi strategiyani taklif qilamiz:

1) qabul qiluvchining ushbu bayonotning so'zma-so'z emasligi va uning noto'g'ri talqin qilinishi muvaffaqiyatli muloqotni buzishi mumkinligi haqida xabardorligi;

2) qabul qiluvchi metaforani qator variantli moslamalar bilan bog'lashga urinadi;

3) qabul qiluvchi mumkin bo'lgan qadriyatlar orasida eng yaxshi berilgan kontekst va vaziyatga mos keladigan narsalarni topadi (16, 136-142).

Kognitiv tilshunoslikning so'nggi yillardagi tadqiqotlari shuni ko'rsatdiki, qadim zamonlardan beri inson lisoniy manzarasi so'z bilan qayta yaratildi.

E.S.Abramova zamonaviy rus ommaviy axborot vositalari nutqi Rossiya jamiyati o'tgan o'n yil davomida o'tgan ijtimoiy o'zgarishlar, ma'naviy, axloqiy va mafkuraviy izlanishlar yo'lini aks ettiradi. Ommaviy axborot vositalari nutqi, ommaviy axborot vositalarida ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan ma'nolarni tushunish va talqin qilishning ijtimoiy ustuvor

tamoyillari, shuningdek, ommaviy axborot vositalarida ijtimoiy ahamiyatga ega ma'nolarni va baholashni yaratish va ko'paytirish orqali jamoat ongini boshqaradigan ijtimoiy-tartibga solish mexanizmi sifatida tushuniladi.

Ushbu tadqiqot jamiyatning madaniy makonini anglash jarayonida ichki va tashqi omillar ta'siri ostida ijtimoiy ongni o'zgartirish sharoitida dominant ma'nolarning harakati va ularning lingvistik ob'ektifikatsiyasining tabiatini aks ettiruvchi tushunchaga qaratilgan.

Zamonaviy ijtimoiy-madaniy kontekstda, Rodina jurnali, rus jamiyatining madaniy va ma'naviy-axloqiy asoslarini, bugungi kunini va insoniyat sivilizatsiyasi tarixidagi rolini tushunishga qaratilgan, eng jiddiy, intellektual va obro'li ilmiy-ma'rifiy davriy nashrlardan biri sifatida alohida ahamiyatga va dolzarblikka ega.

A.V.Myasnikova, Ye.V.Alikina metafora, eng keng tarqalgan troplardan biri bo'lib, qadim zamonlardan beri olimlar va madaniyat arboblarning e'tiborini tortdi. Metaforani o'rganishning boshlanishi Aristotel tomonidan qo'yilgan, uning asarlari izdoshlari tufayli umumlashtirilgan. A.Richards, M. Blek, N. D. Arutyunova, M.Jonson, J. Lakoff va boshqalar kabi mashhur tilshunoslar metaforani o'rganish va uning tildagi o'rni va rolini aniqlashga katta ta'sir ko'rsatdi.

Hozirgi zamon tilshunosligida tilga antropotsentrik yondashuvning dominant roli tufayli fanning turli sohalari tizimlari atamasida antropomorf metaforalarni o'rganishga katta e'tibor berilmoqda. Bir tomondan, biz o'zgaras xususiyatlari biryoqlamalilik, to'laqlonlik, yondoshlik, stilistik betaraflik va kontekstda mustaqil bo'lgan atama bilan shug'ullanamiz, metafora esa yorqlinlik, obrazlilik, ekspressivlik va emotsionallik mavjudligini nazarda tutadi.

N.D.Arutyunova, S.G.Dudeskaya, I.V.Pashkova, Ye.E.Pimenova va N.O.Samarkina kabi ko'plab tilshunoslar antropomorfik metafora inson konseptual va og'zaki tizimlarini qurishda, atrof-muhitni tasniflashda shuningdek, fikrlash va idrok jarayonlarida muhim rol o'ynashini ta'kidlaydi.

Metafora sirlari o'ziga Aristoteldan tortib Gegelgacha, so'ngra E.Kassirer, X.O.Gasset va boshqa eng katta mutafakkirlarni jalb qildi. Metafora haqida ko'plab asarlar yozilgan. Bu haqda nafaqat olimlar, balki uning ijodkorlari – yozuvchilar, shoirlar, san'atkorlar va kinematografchilar ham so'z yuritdilar. Metaforaning tabiati va estetik qimmati haqida o'z fikriga ega bo'lmagan tanqidchi yo'q. Metaforani o'rganish an'anaviy, lekin uni faqat an'ana kuchi bilan qo'llab-quvvatlanadi, deb o'ylash noto'g'ri bo'ladi. Falsafa, mantiq, psixologiya, psixoanaliz, adabiy tanqid, tasviriy san'at nazariyasi, semiotika, retorik, lingvistik falsafa, tilshunoslikning turli maktablari – aksincha, u ko'proq

va ko‘proq kuchli bo‘ladi va tez kengayadi. Metaforaga bo‘lgan qiziqish ilmiy tafakkurning bu yo‘nalishlarining o‘zaro aloqasiga, ularning g‘oyaviy mustahkamlanishiga yordam berdi, natijada bilish ilmining shakllanishi, inson ongining turli qirralarini o‘rganish bilan shug‘ullandi. “Inson bilish tuzilmalari (idrok, til, tafakkur, xotira, harakat) bir umumiy vazifa – bilimlarni o‘zlashtirish, qayta ishlash va o‘zgartirish jarayonlarini amalga oshirish doirasida uzviy bog‘liq, degan taxminga asoslanadi, bu aslida inson ongining mohiyatini belgilaydi”.

So‘nggi o‘n yilliklarda metaforani o‘rganishning diqqat markazi filologiya (ritorika, stilistika, adabiy tanqid) dan o‘tib, unda she‘riy metaforani tahlil qilish va baholash, amaliy nutqni o‘rganish va fikrlash, bilish va ongga, konseptual tizimlarga va nihoyat, sun‘iy aqlni modellashtirishga qaratilgan sohalarga aylandi. Metafora tafakkur asoslarini va dunyoning nafaqat milliy-o‘ziga xos tafakkurini, balki uning umumbashariy qiyofasini yaratish jarayonlarini tushunishning kaliti sifatida ko‘rilgan. Metafora bir tomondan mantiq bilan, ikkinchi tomondan mifologiya bilan aloqani mustahkamladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Aristotel. Poetika. – L.: 1927. – S.39.
2. Aristotel. Soch. v 4-x tt., t. IV. M., 1983. Shuningdek: Ayvor A. Richards. Filosofiya ritoriki. Bunda maqola quyidagi to‘plam sirasida: Kassirer E., R.Yakobson, A.Richards, M.Blek, Dj.Serl, A.Vejbiska, A.Ortoni, J.Lakoff, N.Gudmen, i dr. Teoriya metafori. –M.: Progress, 1990. – S.58. URL:: <http://fileshare3200.depositfiles.com/auth-13415932567aa0fa1b3be3cc9a4042fa-13.206.39.161-2033652370-119224315-guest/FS320-2/153998.doc>
3. Ayvor A. Richards. Filosofiya ritoriki. Bunda maqola quyidagi to‘plam sirasida: Kassirer E., R.Yakobson, A.Richards, M.Blek, Dj.Serl, A.Vejbiska, A.Ortoni, J.Lakoff, N.Gudmen, i dr. Teoriya metafori. –M.: Progress, 1990. – S.58. URL:: <http://fileshare3200.depositfiles.com/auth-13415932567aa0fa1b3be3cc9a4042fa-213.206.39.161-2033652370-119224315-guest/FS320-2/153998.doc?>
4. Аристотель. Поэтика : собр. соч. в 4 томах : Т.4 / Аристотель. – М. : Изд-во Мысль, 1983. – 830 с.
5. Arutyunova, N.D. Metafora i diskurs / N.D. Arutyunova // Teoriya metafori / Obsh. red. N.D. Arutyunovoy, M.A. Jurinskoy. – M.: Progress, 1990. – S. 5-32.
6. Serl Dj. Metafora // Teoriya metafori. –M.: Progress, 1990. S 256
7. Blek M. Metafora // Teoriya metafori. –M.: Progress, 1990.

8. Vinogradov V.V. Istoriya slov. -M.: Tolk, 1994.
9. Metafori, ktorimi mi jivem / Metaphors We Live By Avtor: Dj. Lakoff, M. Djonson. M.: Yeditorial URSS, 2004.-. 256 s
10. A.Richards. Filosofiya ritoriki. Teoriya metafori. - m., 1990. - s. 44-67.
11. Sklyarevskaya G. N. Metafora v sisteme yazika. SPb., 1993.
12. Yenikeev A. A. Metafora v teorii literatury i filosofskom diskurse. Problemi filologii, kulturologii i iskusstvovedeniya v svete sovremennykh issledovaniy. sbornik materialov XVIII Mejdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferensii. -Maxachkala, 19 iyunya 2016. Qarang: Yenikeev A.A. Prostranstvo kulturnogo landshafta: traditsii i sovremennye interpretatsii // Aktualnye problemi sovremennogo sotsialno-gumanitarnogo znaniya. Materialy IX Vserossiyskoy nauchno-prakticheskoy konferensii. – Nijniy Tagil: NTGSPI, 2015, -S.41-47.
13. Xo‘jamqulov A. O‘zbek tilida metaforaning tasniflanishiga doir. O‘zbekiston Respublikasi mustaqilligining 20 yilligiga bag‘ishlab chiqarilgan ilmiy maqolalar to‘plami. Lingvist. 2kitob. – T.: Akademnashr, 2011. – B. 85–88.
14. Aleksandrova Yu.M., Gorshunov Yu.V. Avtorskie metafori i sravneniya, osnovanniye na obraze sobaki, v tvorchestve Djeralda Darrella // Vestnik Bashkirskogo universiteta. 2016. t. 21. № 3. - s. 698-705.
15. Yu.M. Aleksandrova, Yu.V. Gorshunov Antropomorfnye metafori, otrajayushiye professionalnuyu i sotsialnuyu spetsifiku jizni cheloveka // Seriya Gumanitarnye nauki –M. 2017. S-22
16. Arjanova I.A. Funktsionalnyy podxod v voprosax obucheniya adekvatnomu otrajeniyu metafori v teorii i praktike perevoda // Integratsiya obrazovaniya. 2013. № 2. S. 136-142.
17. Petrov V. V. Yazik i logicheskaya teoriya: v poiskax novoy paradigmi. - "Voprosi yazikoznaniya", 1988, № 2, s. 41. Sm. takje sb.: Novoe o zarubejnoj lingvistike, vip. XXIII: Kognitivniye aspekti yazika. M., 1988.